

sbírku v 8 svazečcích 1880—83 na základě všech těchto rukopisných sborníků a ovšem počínal si při upravování textů stejně jako jeho učitelé a mistři.

Jest jasno, že při tomto způsobu práce, kde na základě tří neb více zápisů jest skládán nový text, nemůže býti řeči o ryzí lidovosti těchto skládání. Netvrdím nikterak, že by rukopisné záznamy v „Prostonárodních zábavnících“ a jiných sbírkách let čtyřicátých, byly zachycovaly lidové vypravování s naprostou věrností, ba míním, že i tyto jsou upravovány od zapisovatelů. Nicméně přece bude nucen položit právě tyto rukopisné záznamy za základy, kdož jednou pokusí se o celistvý obraz ústních tradic slovenského lidu.

Podáváje zde předběžnou zprávu o svých studiích konaných v museu sv.-martinském, pokládám za svou povinnost vysloviti upřímné, hluboce cítěné díky sl. správě tohoto musea a především jejímu místopředsedovi, p. red. Joz. Škultétymu, za vzácnou ochotu, s kterou mně všecek bohatý materiál svůj snesli.

PAVEL SOCHÁŇ:

SLOVENSKÁ MAJOLIKA.

Hojný počet nálezů svědčí, že na Slovensku již v předhistorických dobách hrnčířství dobře bylo známo. Nálezy ty jsou stopy po rozličných národech, kteří se na tomto území v různých dobách vystřídali. Hliněné výrobky, objevené na polích popelnicových, jsou vesměs volně v rukou formovány, avšak na hradištích vyskytují se již nádoby formované na kruhu a jsou tvarem svým bližší nádobám dnes na Slovensku užívaným; ovšem všechny jsou vesměs ještě bez polevy a zdobeny pouze rýhovaným ornamentem čárovým.

U Slováků hrnčířství bylo po dlouhou dobu lidovým průmyslem domovým. V krajích, oplývajících příhodnou hlinou, celé vesnice zabývaly se a zabývají doposud výrobou hrnčených nádob. To jsou ony „hrnčiarске dědiny“, jakých jest zvláště v gemerské stolici mnoho a které rozvázejí zboží své na vozech („korábech“) po krajině.

V Uhrách až do času krále Matyáše I., tedy až do druhé

poloviny XV. stol. panstvo užívalo zlatých, stříbrných a jiných kovových i rohových nádob, a pouze lid hliněných; proto v hrnčířství do této doby nebylo pokroku. Hrnčířství pravděpodobně jen v druhé polovici XV. stol. stávalo se v rozvíjejících se městech samostatným průmyslem. V listinách ze XVI. stol. najdeme již stopy, podle nichž hrnčíři do cechu přináležející ohrazují se proti tomu, aby necechovní hrnčíři vesničtí jezdili na trhy. Trnavští již l. 1567 a za nedlouho v Trenčíně a v Žilině ustanovili si cechy hrnčířské.

Se vznikem a rozmachem řemeslného hrnčířství městského, zvláště cechovního, zdokonalovala se i technická práce jeho. Pokud lidové hrnčíři hotovili jen obyčejný „kuchyňský riad“, pravidelně jen něco rýhami zdobený, tož městští již vyhledávali lepší hlinu a hotovili jemnější zboží, zvláště ozdobné kačhle (kamna) a znali již v XV. stol. zelenou polevu měděnou, též i průhlednou olověnou a solnou. I výzdobu prováděli kolikerym způsobem technickým i chemickým, jako engobe (povlak) a sgraffita (vyškrabování), později i malování štětcem různými polevy barevnými. Obratní hrnčíři lidové zajisté brzo osvojili si vše od řemeslných hrnčířů a zdobili pak podobně svoje výrobky, byť i nikoli v té dokonalosti. „Do povlaku rajsované“ (engobeové) nádoby preňčovských a belujských hrnčířů z XVIII. a z první polovice XIX. stol. mají velice pěkný vzhled dekorativní.

Nová doba v keramickém průmyslu na Slovensku nastala, když tam v první polovici XVII. stol. poznali způsob výroby italské (vlastně arabské) majoliky, t. j. bílé polevy cínové tak zvaného emailu, a to zásluhou českomoravských vystěhovalců Českobratrské jednoty. Po bělohorské bitvě l. 1621 evangelické obyvatelstvo Čech a Moravy houfně stěhovalo se do sousedních krajin a mnozí z nich vyvolili si za svůj útulek pohraniční kraje Uher v letech 1625—1628. Byli to lidé mravně zachovalí, pracovití a velice obratní řemeslníci, mezi nimiž bylo hojně hrnčířů s výrobou majoliky dobře obeznalých, kteří v novém domově svém pozakládali hrnčířské dílny a vyráběli bílé nádoby s malovanými květy.

Již koncem XVI. a začátkem XVII. stol. docházely do Uher výrobky tohoto druhu z Čech a Moravy, kde již v XVI. století kvetly dílny majolikové zdobivši své výrobky z počátku ornamentem renaissančním, ale v XVII. stol. již ornamentem domácím.

Na Slovensku prvá výzdoba majoliky byla též renaissanční, jež podobně ustoupila ornamentu domácímu, lidovému a tak dostala ráz ryze slovenský, udržovaný od konce XVII. do

konce XVIII. stol., ale i potom. To jest doba nejvyššího květu slovenského hrnčičství. V ní vypsela slovenská keramika ve zvláštní typ, který nejen odborná věda, ale i širší vzdělaný svět uznává a pravým jeho jménem označuje, to jest: *slovenskou majoliku*.

V druhé polovici XVIII. stol. začínají se zjevovati v slovenské majolice vplyvy francouzských továren fayenceových a později i delftské; vycházely z továrny holičské. Ale všechny tyto zevnější vplyvy podlehy vkusu domácímu.

Pro majolikovou výrobu jest v nitranské a přešpurské stolici hojnost příhodné hlíny; proto průmysl tento rychle se tam ujal, rozšířil a pak i mohutně zkvétal. V XVIII. stol. bylo zde množství dílen, jež svými emailovanými výrobky zaplavovaly celé Uhry i sousední krajiny.

Značná zásluha o rozšíření slovenské majoliky náleží *Habánům*. Habáni byli náboženská sekta novokřtěnců, kteří vypuzeni byvše z Německa od l. 1546 usazovali se v Uhrách a to hlavně ve stolici nitranské a přešpurské v několika osadách. Habáni přiučivše se na Moravě a na Slovensku majolikové výrobě, ihned uchopili se tohoto výnosného průmyslu, založili své vlastní dílny a osvědčili se nejen pilnými řemeslníky, ale i obratnými obchodníky, pak ve výrobě majoliky nejdéle vytrvali; proto slovenská majolika nazvána též „habánskou majolikou“.

Řemeslníci, kteří se obírali výrobou slovenské majoliky, zvali se *džbánkáry* na rozdíl od hrnčičů, sprostější zboží vyrábějících. Proto džbánkáři, kteří k provozování svého řemesla potřebovali větší známosti technické a vyznačovali se uměleckou schopností, tvořili všude tam, kde žili ve větším počtu, zvláštní cech a jenom v obcích, kde džbánkáři působili ojedinele, připojovali se k cechu hrnčičskému.

Největší dílny džbánkářské byly v obcích: Sobotiště, Dobrá Voda, Dechtice, Modrá, Nové Město nad Váhem. Pak byly menší dílny v celé řadě obcí, z nichž uvádíme jen Stupavu, Trnavu, Suchou, Boleráz, Vrbovce, Čachtice, Senici, Brezovou, Starou Turu, Holič, Skalici, Trenčín, Púchov, Bánovce a Žilinu. Slabšího druhu majolika vyráběla se i ve všech těch obcích, v nichž kvetlo hrnčičství a jichž je veliký počet.

Výrobky těchto džbánkářů byly často tak výtečné, že jich nebylo lze rozeznati od výrobků cís. a kr. továrny holičské, jelikož mnozí dělníci tam zaměstnaní, založili si sami vlastní dílny a zkušenosti v Holiči nabyté využívali ve svých závodech.

Předměty, jež džbánkáři hotovili, byly rozmanité co do podoby, velikosti a svého určení. Byly to baňaté větší a menší krpky a črpáky, džbánky a džbány na nápoje, někdy i na 10—12 až i na 40 litrů; dále mísy, vasy, květníky, kalamáře a j., též i reliefně vypuklé anebo tabulové obrazy, všechno ušlechtilým ornamentem v barvách účinně působících pomalované. Předměty tyto nebyly ke kuchyňské potřebě, jelikož byly křehké, ale byly výlučně určeny účelům ozdobným. Proto všechny mísky, talíře a pod. byly na zevnější straně obruby (o b t á č c e)

Slovenská majolika (habánská) novějšího druhu.

opatřeny jednou nebo dvěma dírkami, přes které převlékal se motouz na pověšení. Jimi krášlil si slovenský lid své světnice a to v některých zámožných krajích Nitry a Prešpurku v takovém množství, že pokrývaly celé stěny. Tam ve světnici leckterého gazdy našlo se přes 150 kusů tohoto „malovaného riadu“, rozvěšeného na věšácích, na policích, nade dveřmi, nad okny a všude po zdech, kde jaké prázdné místo se ukazovalo. Ale i kuchyně byly na tento způsob vyzdobeny. Vyzdobeny jsou i dnes, ale porculánem, jelikož ze staré majoliky již málo kde co zbylo.

Proto, že odběratelem slovenské majoliky byli hlavně sedláci, ale zvláště proto, že džbánkáři jsou prostými řemeslníky, slabší jakosti zboží vyráběli, než bylo ono, které vycházelo z továren, nazvána tato majolika též selskou majolikou.

Výroba slovenské majoliky dlouho ještě prospívala mezi lidem, ač porculán byl dávno rozšířen a z panských domů již byl majoliku úplně vytlačil. Příčina leží v tom, že porculán byl pro svou drahotu z počátku lidu nepřístupný, až když cena jeho klesala, pronikl i do selských chalup a tam začal nahrazovati majoliku, která, aby mohla ještě soutěžit, též snižovala ceny. Ale s cenou klesala i jakost výroby majolikové co do materiálu i co do výzdoby a tak úpadek její byl zpečetěn již asi od polovice XIX. stol. Džbánkářské dílny udržely se doposud pouze v Dehticích a na Dobré Vodě, ale jejich zboží není již zdobeno aneb jen nepatrně. V novějším čase byla založena džbánkářská dílna v Stupavě, kde na objednávku napodobí staré nádoby.

Džbánkáři zboží svoje prodávali buď sami, rozvážejíce je po krajině, aneb skrze překupníky, kteří je dopravovali i na lodích po Dunaji do balkánských zemí. Překupec platil za 100 kusů tohoto bílého „riadu“ 9 zl. i více, v době úpadku zl. 6-50; dnes džbánkář je rád, když utrží zl. 4-50 neboli 9 K.

Co slovenskou majoliku činí vzácnou a cennou, to jest její výzdoba se svým ornamentálním obsahem, technickým provedením a účinným koloritem sytých a živých barev. Její ornamentika jest bohata na motivy a správná v kompozici, i jest obyčejně tak bravurně smělými konturami načrtána, že může odborným umělcům sloužiti za vzor. Technická zručnost těchto lidových malířů je tím více podivuhodna, uvážíme-li, že se tu chyby nemohou opravit, ale nákras hned jistou rukou prováděti se musí.

Na půdě (polevě), obyčejně bílé, ornament tak rozložili, aby vždy úplně vynikl i aby půda bělostí svou spolupůsobila.

Ornamentální motivy čerpali převážně z říše rostlinné a upravovali do bordúr neb guirland, kytic hned vázaných, hned volně vržených, hned zas jako z květníku vyrůstajících. Oblíbená byla i figurální výzdoba zobrazující na př. hlávníka s hellebardou, pastýře s ovce, orače s pluhem, s voły a koňmi, anebo řebřinové vozy s dvojím záprahem, též i vyšňořené husáry. Zvlášt oblíbeny byly obrazy svatých, jako: Kristus na kříži, Madonna, sv. Anna, sv. Veronika, sv. Cecilie, sv. Jan Nepomucký, sv. Michal, sv. Jiří, beránek boží a pod. Často vidíme rozličná zvířata, jmenovitě jelena, ovce, zajíce, psa, papouška, kosa, kanárka a jiné. Český lev dvouocasý vyskytuje se jako nosič různých emblemů řemeslnických, zvláště na nádobách cechovních. Častokráte vyobrazeny jsou domy, kostely, ba celé fantastické zámky a města. Figury živočišné ne-

bývají sice vždy správně kresleny, ale za to ornament rostlinný a geometrický je výtečný..

Džbánkáři podle toho, kam zboží svoje vystrojovali, je i přiměřeně vyzdobili: na pouť do Šaštína, Mariacellu, Marienthalu s vyobrazeními tamějších madon, na Moravu a do Čech šli s Janem Nepomuckým a pod.

Dekoratívni výzdoba na dutých nádobách vine se horizontálně okolo nádoby. Následkem toho zevnějšek nádoby rozčlánkovan jest výzdobou na několik částek souměrně rozměřených. Střed dutiny zaujímá hlavní výzdoba, kterou shora i z dola lemují úzké ornamentální pruhy, ohraničené obtáčkami. Na mísách výzdoba řídila se též jejich formou: na dně hlavní květ a na vyhrnutém okraji dokola bordúra. Bordúry na slovenské majolice jsou pásy, v nichž několik rostlinných anebo geometrických motivů rytmicky se opakuje.

Sloh francouzský (rokoko) rozrušil většinu antických pravidel ornamentální estetiky a umísťoval výzdobu bez ohledu na formu nádob. Vplyvem tohoto stylu uvedl se v slovenské majolice naturalismus v kresbě, libovůle v kompozici a svévůle v úpravě.

Bylo zvykem i rok, v němž nádoba byla zhotovena, vypisovati na nádoby, což je dnes badatelům velice vítanou a důležitou okolností, a takové předměty se dnes i mnohem výše cení. Na dně nádob často bývá jedno neb i více písmen, která znamenají někdy obec, v níž byla nádoba zhotovena, ale většínou jsou to počáteční písmena výrobcova jména.

Džbánkárský tovaryš měl platu 1 tolar na týden, kromě toho měl právo tři tovaryšské džbánky (obyčejně dvouholbové) si vyhotoviti, s ostatními nádobami vypáliti a ve svůj prospěch prodati. Než často odkoupil mu je jeho vlastní mistr za několik holeb vína. Na tyto džbánky své tovaryš vynakládal všecken volný čas, aby co nejhezčí díla vytvořil a všecken svůj důvtip i všechno umění své na nich proukázal. Proto tyto nádoby jsou z nejvýtečnějších výrobků majoliky slovenské. Za takový džbán dostal tovaryš 30—50 kr. šajn. (24—40 h) i více.

Jelikož džbánkáři dělali nádoby též na objednávku a to nejenom cechovní s emblémem příslušných řemesel, nýbrž i nádoby pro soukromníky s jich jmény a emblémy, jich zaměstnáním, což bývalo povždy velice oblíbeno, zvali takové nádoby na počnými (= úmyslnými).

Cechovních nádob užívalo se při rozličných shromážděních cechovních, kdy z těchto objemných džbánů, krčahů a

črpáků pili páni mistři poctivých cechů sladký mok vína nebo jiných nápojův opojných. Na takovéto džbány vypisovali džbánkáři nejenom jméno objednatelovo nebo cechmistrovo, ale také různé zdravotní, průpovědi i celé verše, někdy i velice vtipné a pro pijáky výstražné. Na př.:

Kredit zomrel, bôrg nežije,
Kto nemá peňazi, nech nepije.

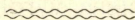
Pomaly pime, brate,
Abys' se neválel v blate.

Silný trúnek k užívání
Vek krátí a rozum tratí.

Kto pije, hoduje, po noci píská,
Ten večnú odplatu od Boha získá.

A mnoho podobných. Džbánkáři měli i své písně, z nichž vysvítá jejich blahobyť, ale i lehkomyšlnost života.

Stará majolika slovenská je dnes proslavena svou uměleckou hodnotou a platí se draze. V selských chalupách málo lze jí nalézt, jelikož odputovala do rukou intelligentů pro ozdobu salonů, pro potěšení milovníků umění, i rozešla se po evropských museích, kde slouží ke vzdělání obecnstva a ke studiu odborníků.

PAVEL SOCHÁŇ:

KROJE LIDU SLOVENSKÉHO.

Na uherském Slovensku lid téměř všude zachoval ještě svoje kroje, ale v novějším čase šířením se vzdělanosti stále jich ubývá a zvláště zanikají kroje staré.

Jest v nich veliká rozmanitost. „Čo vršok prejdeš, to iný kroj najdeš,“ praví slovenské přísloví a je to doslova pravda. Tyto rozdíly jeví se někde jen barvou šňůr a stuh, ale jsou i tak značné, že se ani v podstatných věcech nepodobají, ačkoliv ti, co je nosí, jsou si někdy i přímí sousedé.

V krojích ženských jeví se větší rozmanitost než v mužských. Mužští jedné i několika stolic nosí třeba stejný kroj,